

KARAFFA JÁNOS

A bűn és ítélet valósága a prófétai igehirdetésben

Az Ószövetség Istenét gyakran próbálják úgy beállítani, mint egy szigorú és kérelhetetlenül igazságos Bírót, aki előtt a bűnös embernek reszketnie és félnie kell. Az isteni igazságosságról és ítéletről szóló bibliai kijelentések sokakat szinte megbotránkoztatnak, és nem hajlandók az azokkal kapcsolatos bibliai képekkel szembesülni.

1. AZ ÍTÉLETES PRÓFÉCIA JELENSÉGE

Az ítéletes prófécia olyan egyedülálló vallási jelenség, amely Izrael történetének bizonyos szakaszában bontakozott ki.¹ Izrael vallástörténetében csakúgy, mint a választott nép történetében, ebben a bizonyos fázisban a királyság mellett az ítéletes prófécia volt meghatározó szerepe.²

Az isteni ítélet meghirdetését az isteni megmentés valósága fogja közre. Az ítéletes próféciát Izrael kezdeteivel és a babiloni fogsággal összhangban kell szemlélünk. Ezek alkotják az ítéletes prófécia elő- és utótörténetét, s rámutatnak arra, hogy a megmentő Isten egyben ítélő Istenként is megmutatkozik a választott nép életében, amint arra Claus Westermann is rávilágít.³

Az ítéletes prófécia két szakaszát és hagyományvonalát fedezhetjük fel az Ószövetségben. Ámosz próféta működése előtt a történeti könyvek számolnak

¹ KLAUS KOCH: *Die Profeten I*, Kohlhammer, Stuttgart, 1995, 11–16.

² ROLF RENTDORFF: *Theologie des Alten Testaments I*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1999, 98–145.

³ CLAUS WESTERMANN: *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1985, 110.: „Das Gericht zielte in einem hintergründigen Sinn auf die Rettung Israels – durch das Gericht hindurch. Gottes rettendes und richtendes Handeln gehören nahe zusammen.”

be az ítéletes próféták működéséről, Ámosztól kezdődően pedig olyan súlyra tesz szert az ítéletes prófécia, hogy saját, önálló tradíciót képez.⁴ Az igehirdetés tartalmában is különbség mutatkozik a két hagyományvonal közt: csak Ámosztól kezdve szól az ítélet az egész néphez, előtte ez még nem figyelhető meg. A prófétai igehirdetés határai ezzel egyre inkább kiszélesednek.⁵ Ámosz próféta igehirdetésében már megfigyelhető az a jelenség is, hogy többé már nem csupán a király viseli a felelősséget a népért, hanem az egész nép felelősséget visel tetteiért.⁶ A prófétai panaszok egyre inkább arra a vétekre mutatnak rá, amely Izraelt létében veszélyezteti – ez nem merül ki az egyéni bűnök összességében, sem pedig valamiféle absztrakt bűnös létben.⁷

Ezeknek a különbségeknek a megfigyelése az ítéletes prófécia két különböző szakaszában arra a felismerésre ösztönöz bennünket, hogy a prófécia jelentősége fokozatosan növekedett a királyság történetének során.⁸ Isten ítéletének meghirdetése ebben a próféciában állandó helyet foglal el, nem lehet azt kikerülni, s ezáltal feszültségforrássá válik Izrael számára.⁹

Az Ámosz próféta működésétől Kr. e. 587-ig terjedő időszakban ugyancsak két részre osztható az ítéletes prófécia. Az első rész Kr. e. 722-ig, az északi állam bukásáig tart, majd következik a próféciának Júdában kifejtett tevékenységi szakasza.

Egy más megkülönböztetés alapján beszélhetünk az Ámosztól Jozija király uralkodásának kezdetéig tartó időszakban megnyilvánuló próféciáról, illetve arról a próféciáról, amely az 587-es katasztrófaig vagy azon túl nyúlik, mint Jeremiás vagy Ezekiel esetében.¹⁰ Ebben az utóbbi szakaszban megfigyelhető, hogy a próféta életét és sorsát már nem lehet elválasztani a szavaitól. Ezzel a prófétai hagyományban fontos változás áll be: a próféták története mint szenvedéstörténet a prófécia történetének alkotóelemévé válik.

Az ítéletes prófécia megjelenését vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a próféták szembeszegültek a hagyományos vallásossággal és teológiával, amelyek biztosítottak érezték az üdvösséget.

⁴ WALTHER ZIMMERLI: *Grundriss der alttestamentlichen Theologie*, Kohlhammer, Stuttgart, 1999, 162–164.

⁵ JÖRG JEREMIAS: *Das Proprium der alttestamentlichen Prophetie*, *ThLZ* 119 (1994) 483–494.

⁶ KLAUS KOCH: *Die Profeten I*, i. m. 114–124.

⁷ CLAUS WESTERMANN: *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, i. m. 113.

⁸ ERICH ZENGER: *Einleitung in das Alte Testament*, Kohlhammer, Stuttgart, 1998, 379–381.

⁹ DIEGO ARENHOEVEL: *Propheten in Israel*, Paulusverlag, Freiburg, 1994, 19–32.

¹⁰ WALTHER ZIMMERLI: *Grundriss der alttestamentlichen Theologie*, i. m. 177–191.

A bűn és ítélet valósága a prófétai igehirdetésben

A próféták hite JHVH új felfogásában alapozódott meg. Személyes tapasztalás titkából született, amelynek lényege, hogy az embernek le kell mondania saját terveiről, és teljesen JHVH-nak kell alávetnie magát. A próféták ugyanakkor átérték, hogy az isteni hatalom nem teszi az embert akarat nélküli szolgálóvá, hanem személyes döntés elé állítja. Igent vagy nemet mondhat JHVH akaratára, teljesen újjászülethet, vagy teljesen a régi maradhat.

A próféták döntésre hívták fel az embereket, amellyel olyan új életmódot választanak, amelyben maguk a próféták is éltek, s amely mindenki számára nyitva áll, aki el kívánja érni.¹¹

Elismerték az ember mélységes bűnét JHVH-val szemben, amelyet nem lehetett megszüntetni az üdvösség ígéretével, mivel nem volt kilátás az üdvösségre (Jer 6,14). Saját maguknak kellett megtanulniuk, hogy JHVH nemcsak átmenetileg fegyelmez, ahogy azt hangsúlyozták, hanem el is pusztít (Jer 6,11). Ezért az embert alapvetően üdv nélküli helyzetben állóként látták, aki azonban mégiscsak egy döntő vagy-vagy előtt áll.¹² Ezt fogalmazta meg a Jer 22,1–5 Júda királya és az Iz 1,19 az egész nép számára: vagy jog lesz és igazságosság, amit üdvösség követ majd, vagy pedig nem, ami szerencsétlenséget fog eredményezni.

Mivel a próféták véleménye szerint mégiscsak a bűn uralkodott, hatalmas büntető ítéletet vártak a nép számára. Ez tulajdonképpen nem jön váratlanul, mivel sok intés, figyelmeztetés és kisebb sorscsapások előzik meg. De mivel ezek hasztalanok, rövidesen bekövetkezik a keserű vég, amely elől senki sem menekülhet. A próféták különböző formában írják le ezt az ítéletet; sőt, egyes egyéni prófétáknál többféle szemlélettel is találkozhatunk. Az ítélet természeti katasztrófa által valósul meg, pusztító háborúval és deportálással, forradalommal és anarchiával, vagy pedig a „jóm JHVH” révén.

2. JHVH NAPJA

Az Ószövetségben a „JHVH napja” kifejezés az eljövendő nagy ítéletnapot jelöli,¹³ amelyen JHVH megjelenik, és Izraelt vagy a népeket jobbjára emeli. Ama napot a bosszú (Iz 34,8), a szerencsétlenség (Jer 17,16), a harag (Szof 1,18), a

¹¹ GEORG FOHRER: *Geschichte der israelitischen Religion*, De Gruyter, Berlin, 1968, 270.

¹² FODOR GYÖRGY: Az apokaliptikus eszkatológia, in Kránitz Mihály (szerk.): *Az atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 73–114.

¹³ HORST DIETRICH PREUSS: *Theologie des Alten Testaments II*, Kohlhammer, Stuttgart, 1992, 293–295.

romlás (Jer 46,21), a megpróbáltatás (Jer 50,27; Mik 7,4) napjának, vagy egyszerűen „a napnak” (Ez 7,7) is nevezik. Ettől független, de nem vonható ki befolyása alól az „ő napja” kifejezés, amely nap az ember, különösen a bűnös napja, amikor végzete utoléri (1Sám 26,10; Ez 21,30).

JHVH napja várásának hosszú története van.¹⁴ Gyökerei a régi idők hitében találhatók, miszerint JHVH a csata napján közbeavatkozik Izrael javára és segít neki (Bír 5). Ez a hit azonban már a JHVH napjának Ámosz általi legkorábbi említésénél átfogóbb reménnyé alakult, amely éppúgy magába foglalja Izrael üdv-élvárását: úgy várták ezt a napot, mint dicsőséges és boldog eseményt, amikor Izrael ellenségeit katasztrófa sújítja, de számára a JHVH-teofánia üdvteli hatása mutatkozik meg.

A próféták lényegesen módosították az ilyesfajta várakozást. Ámosz meghirdette, hogy JHVH napja a bűnös Izrael számára nem fényt (üdvösség), hanem sötétséget (szerencsétlenség) jelent (Ám 5,18–20).¹⁵

Ezen fenyegetéshez kapcsolódtak a későbbi próféták, akik a JHVH napjáról alkotott elképzelést eszkatológikusan interpretálták. Miután a fenyegető büntetést Júda pusztulásában és a fogságban beteljesülni látták, az előttük álló végidőben új üdvösséget vártak Izrael maradéka számára, illetve szerencsétlenséget az istenellenes nagyhatalom részére, vagy egybefoglaló végítéletet a népek fölött. Ezeknek a leírására szolgált többek közt a JHVH napjának a várása (Iz 31, 24, 34.). Ezután az időknak alapvető átalakulása történik meg, amely ugyan nem a világvégét, de egy istenellenes hatalom által meghatározott korszak végét jelenti. Ez az átalakulás az eszkatológikus végítélettel egyetemben egy új végidőbeli világ kezdetének előfeltételét képezi.¹⁶

3. A BŰN ÉS BÜNTETÉS ÖSSZETARTOZÁSA

A próféták JHVH meghirdetett ítéletét nem egyszerűen mint a bűnökért való, jogilag meghatározott büntetést szemlélték, nem is mint az isteni önkény, szélső vagy brutalitás megnyilvánulását. Mivel a bűn az embernek a biztonságra

¹⁴ SIGMUND MOWINCKEL: Jahwes dag, *NTT* 59 (1958) 1–56.

¹⁵ JHVH napjának leírásához további meghatározó bibliai szövegek: Iz 2,12–19; Szof 1,14–16; Ez 7,5–10; Ez 30,1–9.

¹⁶ A prófétai eszkatológia problematikájához lásd GERHARD VON RAD: *Theologie des AT II*, Chr. Kaiser, München, 1960, 121–129.

A bűn és ítélet valósága a prófétai igehirdetésben

irányuló hamis igyekezetében alapozódik meg,¹⁷ és abban áll, hogy az isteni akarat irányában megnyilvánuló bizalom és odaadás helyett egy bebiztosított életmódot keresnek a teremtettből, a földi-természetesből és a mulandóból. Azért vezet a bűn szükségszerűen pusztuláshoz és katasztrófához, mert a földi dolgok, mint teremtmények, mulandóak. A hamis útra tévedt életmódnak benső evidenciából fakadóan szét kell foszlania. Alkalmasint a bűn és az ítélet annyira szorosán kötődnek egymáshoz, hogy a bűn tulajdonképpen már maga az ítélet (vö. Iz 30,8–14).

A bűn és a büntetés vagy ítélet közti viszonyt tehát – amint arra Claus Westermann is rámutat¹⁸ – olyan mágikus gondolkodás hátterében kell értelmeznünk, amely szerint a rossz cselekedet önmagában hordozza a rossz következményeket. Az embernek tehát minden cselekedete visszahat az elkövetőre, s egyfajta – jó vagy rossz – cselekvési szférába kerül. JHVH ennek a rendnek az elgondolója és egyben fenntartója is. Ez az ún. tett-következmény összefüggés (*Tun-Ergehen Zusammenhang*),¹⁹ amely az Ószövetségben a legkülönbözőbb formákban jelenik meg.

4. AZ ÍTÉLETES PRÓFÉCIA KIINDULÓPONTJAI

Bár az ítéletes próféták működése nagyon sokrétű és különböző történelmi helyzetekben valósult meg, minden különbözőség ellenére a közös vonásoknak jelentős számát mutatja, s így az ítéletes prófécia mint egybetartozó valóság szemlélhető. Ez az egybetartozás bizonyos alapvető kiindulási pontokon nyugszik, amelyek mérvadóak minden ítéletes próféta igehirdetése számára.²⁰

a) Az első kiindulási pont annak tudatosítása, hogy JHVH partnerévé választotta Izraelt. Izrael különleges kapcsolatban áll Istennel, olyan szoros és teljes kötődésben, amely a kölcsönös bizalmon és mély egyetértésen alapul, s amely leginkább a szövetség gondolatában ölt testet. Ezt a kapcsolatot gyakran ábrázolják képszerűen az emberek egymás közti kapcsolatainak mintájára: szemléltetik mint az apa és a fiú (Oz 11,1; Iz 1,2; Jer 3,19) vagy mint a vőlegény és a menyasszony (Oz 2; Jer 2,1–3) kapcsolatát.

¹⁷ GEORG FOHRER: *Geschichte der israelitischen Religion*, i. m. 271.

¹⁸ CLAUS WESTERMANN: *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, i. m. 106.

¹⁹ HORST DIETRICH PREUSS: *Theologie des Alten Testaments I*, i. m. 209–220.

²⁰ JOACHIM CONRAD: Überlegungen zur Bedeutung und Aktualität der Unheilsbotschaft der vorexilischen Schriftpropheten, in Gerhard Wallis (Hrsg.): *Zwischen Gericht und Heil*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1987, 91–105.

A házasság metafora használata a prófétáknál hasonlóságokat mutat a szövetség gondolatával, amint arra tanulmányában Gerlinde Baumann is rámutat.²¹ JHVH és Izrael különleges kapcsolatának kezdetét a próféták többsége az Egyiptomból való kivonulás idejére teszi (Ám 9,7; Oz 11,1), míg Ozeás és Jeremiás ehhez kapcsolja a pusztában való vándorlás idejét is (Oz 2,16; Jer 2,1–3).

A JHVH és Izrael közti kapcsolat természetesen nem egyenértékű kapcsolat, mint ahogy a kortársak felfogása szerint nem volt egyenrangú az apa–fiú, illetve a vőlegény–menyasszony kapcsolat sem. Az akkori társadalmi rendben az apa volt a családfő, akinek még felnőtt fia is alávetették magukat, felesége pedig nem volt vele egyenjogú, hanem jogi és gazdasági szempontból is függött tőle. Ez azonban még nem jelentette, hogy kizárt lett volna egyfajta ún. „partneri viszony”. A családban és a házasságban a családfőtől függő fél nem volt csupán egy, a ház urának kiszolgáltató, szabad akaratától megfosztott tárgy.²² Mindezzel azt akarták kifejezni, hogy Isten Izrael ura, akinek akarata és tekintélye határozza meg ennek a kapcsolatnak formáját és szabályait. Izrael mindig JHVH-tól függ, amennyiben az általa rendelt törvényhez és az Ő akaratához kell igazodnia.²³

Izraelnek Isten akarata szerint a hozzá való személyes kötődést kellett átélnie, és annak szorosságát a bizalommal, s az ebből fakadó engedelmességgel kifejeznie. Isten kezdettől fogva így rendelkezett, és ezen az elkövetkezőkben sem változtatott semmilyen körülmények közt.

b) Izrael azonban hűtlen maradt Istennel való kapcsolatában, mégpedig két síkon is: hűtlen maradt a közvetlen istenkapcsolatban és hűtlen maradt az emberek közti szférában, a társadalomban tanúsított magatartásával is.

A hűség megszakításának idejét különbözőképpen határozzák meg az egyes hagyományok, azonban mindenképp a távolabbi múltba helyezik. JHVH nem adott alapot a hűség megszegéséhez, ez Izrael bűne volt, mivel nem úgy viselkedett Istenhez fűződő viszonyában, ahogy az elvárható lett volna.

c) Az ítéletes prófécia harmadik kiindulási pontja annak a tudatosítása, hogy a hűség megszegésének következménye a pusztító ítélet. Ez mint JHVH reakciója következik be a felsorolt okok miatt. Ennek a reakciónak egyik fontos jel-

²¹ GERLINDE BAUMANN: *Liebe und Gewalt*, SBB 185 (2000) 75.: „Berit und Ehe stehen in manchen alttestamentlichen Texten nebeneinander. Einige terminologische Verbindungen bzw. Überschneidungen zwischen beiden Metaphern bekräftigen die Verwandtschaft zwischen ihnen.”

²² JOACHIM CONRAD: *Überlegungen zur Bedeutung und Aktualität der Unheilsbotschaft der vorexilischen Schriftpropheten*, in Gerhard Wallis (Hrsg.): *Zwischen Gericht und Heil*, i. m. 92.

²³ HORST DIETRICH PREUSS: *Theologie des Alten Testaments I*, i. m. 1992, 89–97.

A bűn és ítélet valósága a prófétai igehirdetésben

lemzője a „harag”²⁴ (*ap, hemah*), amely kifejezi azt is, hogy nem pusztán racionális vagy jogi alapon történő leszámolásról van szó.

Ez a bizonyos harag jellemzi JHVH magatartását azóta, hogy Izrael hűtlenné vált, s a hűtlenség mindennemű bizonyítéka és következménye újra kiváltja az isteni haragot. Ez a harag határozza meg tulajdonképpen JHVH és a nép kölcsönös viszonyát is.²⁵ Az ítélet kiterjed egész Izraelre, és annak következményeként Izrael addigi formájában meg fog szűnni – szögezi le az ítéletes prófécia.

5. A PRÓFÉTAI ÍTÉLETHIRDETÉS ÉS A KIVÁLASZTOTTSÁG-TEOLÓGIA SZEMBENÁLLÁSA

Az ítéletes prófécia jellegzetessége, hogy mindig kritikus hangnemben szól, s ezzel kétségkívül eltávolodik az ún. kiválasztás-hagyománytól.²⁶

Valójában azokkal szemben kritikus a prófécia, akik a JHVH általi kiválasztásra és saját kiválasztottságukra hivatkoznak. Ámosz próféta például JHVH kiválasztó tevékenységének felismerését – az egyiptomi kivonulásban, vagy abban, hogy Isten a néppel van – kritikus módon közelíti meg²⁷ (Ám 3,2; 9,7; 5,14). Ozeás igehirdetésének címzettjeit ugyancsak kritikusan Jákob igazi utódainak tartja, de éppen a csalásban és hazugságban, s kritikusan szemléli kiválasztottságukat²⁸ (Oz 12,1 sk.). Jeremiás a kiválasztás megszüntetésével fenyegeti meg Izraelt, amikor az eldobott ezüsthöz hasonlítja azt, amelyet JHVH vetett el magától (Jer 6,30; 7,29; 12,7; 14,19). A fogság közvetlen időbeli közelében, úgy tűnik, a kiválasztás és az elvetés is JHVH lehetséges cselekvési alternatívái közé tartozott a próféták számára. Ebben a helyzetben egyre erőteljesebbé válik a kérés, hogy Isten ne vesse el a népet (MTörv 9,25 sk.), illetve Izrael végső elvetését egyenesen tagadják egyes ószövetségi helyek (Jer 31; 37; Zsolt 94,14). A próféták mindenestre helyesen ismerték fel, hogy a kiválasztás hitéből egyfajta kiválasztottság-tudat keletkezett (Oz 1,6.9; Ám 5,21; Mik 3,11; Iz 28,14; Jer 4,30; 7; 26; 28), amely a korábbi történelemre hivatkozva igényeket támasztott

²⁴ JÖRG JEREMIAS: *Die Reue Gottes*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1997, 52–58.

²⁵ JOACHIM CONRAD: Überlegungen zur Bedeutung und Aktualität der Unheilsbotschaft der vorerilischen Schriftpropheten, in Gerhard Wallis (Hrsg.): *Zwischen Gericht und Heil*, i. m. 97.

²⁶ WERNER H. SCHMIDT: *Alttestamentlicher Glaube*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1996, 168.

²⁷ ROLF RENTDORFF: *Theologie des Alten Testaments I*, i. m. 260–261.

²⁸ JOCHEN VOLLMER: Geschichtliche Rückblicke und Motive in der Prophetie des Amos, Hosea und Jesaja, *BZAW* 119 (1971) 47–65.

JHVH-val szemben. A próféták ebben a helyzetben arra figyelmeztettek, hogy a kiválasztottak élete az élet politikai, szociális vagy kultikus területén nem felel meg az Isten által támasztott követelménynek, amely a kiválasztást kötelezettséggel kapcsolta össze.

Jeremiás igehirdetése bírálja Júda királyainak hamis magabiztosságát és erőinek naiv túlbecsülését. A nép vezetői az 587-es katasztrófa előtt a nyilvánvaló igazságtalanságok és súlyosbodó hiányosságok ellenére is *šálomot*, azaz békét, üdvösséget hirdettek, megakadályozva ezzel, hogy a hamis és a rossz leleplezhető, s így eltávolítható legyen. Ez a felfogás az addig megrendíthetetlennek gondolt hittételekre épült, úgy mint a templomra, amely JHVH elfoglalhatatlan lakóhelye, a nép kiválasztottság-tudatára, amelyet saját cselekvésük kiindulópontjának és legitimációjának tekintettek.

A dolgoknak az ilyesfajta elkenése, szépítgetése Jeremiás könyvében hazugságként (*šeqer*) jelenik meg. A tény, hogy ez a szó a könyvben 37-szer fordul elő (ami a teljes Biblia-beli előfordulás-szám harmada), a könyv fő célkitűzésére utal: a próféta le akarta leplezni ezt a hazugságot. Így például Izrael megtérése csak képmutatás (Jer 3,10), JHVH előtti esküje hamis (Jer 5,2), a próféták jövendölései hazugok (Jer 5,31), az emberek rászoktak a rendszeres hazugságra, és megtanulták azt (Jer 9,4). Ez a szemrehányás természetesen azoknak az ellenállásába ütközik, akik úgy gondolják, hogy helyesen cselekszenek.

Jeremiás szerint az embernek Istennel szemben tanúsított egyetlen lehetséges magatartása – ahogy már utaltunk rá – a feltétlen engedelmesség. Ez a szeretetben és a hűségben nyer konkrét formát (5,1 sk.). A kultusz csak a hálának és az engedelmességnek a kifejeződése, de nem helyettesítheti az előbbieket – mint arra a próféta a nevezetes templom-beszédben is határozottan utal²⁹ (7,1 sk.; 26 sk.; vö. 6,20). Ez külön érvényes a társadalmi erkölcsre, amelynek megítélésében Jeremiás az előfutárok által kitaposott úton halad, bár ez – ellentétben a többi próféta esetével (2,34; 6,7; 7,5; 21,11) – nem tartozik Jeremiás érdeklődésének homlokterébe.³⁰ Igaz, hogy az ember bűne egyéni és tudatos tettekben jelentkezik, de Jeremiás szemében – sokkal inkább, mint ahogy a többi próféta látja – ez valami mélyebb dolog, olyan alapjában torz magatartásnak az eredménye, amely gyakorlatilag már része az emberi természetnek (4,22; 5,3; s kü-

²⁹ HENNING GRAF REWENTLOW: Aufbau und Überlieferung in der „Tempelrede Jeremias“, Jer 7 und 26, ZAW 81 (1969) 315–352.

³⁰ WOLFGANG THIEL: Überlegungen zur Bedeutung und Aktualität der Unheilsbotschaft der vorexilischen Schriftpropheten, in Gerhard Wallis (Hrsg.): *Zwischen Gericht und Heil*, i. m. 51–52.

A bűn és ítélet valósága a prófétai igehirdetésben

lönösen 13,23). Ez a tény azonban nem szolgálhat számára morális védőpajzsul. Ezért is szólítja fel JHVH újra és újra a megtérésre. Ez a valóság kifejezi egyfelől az emberi léthelyzetet, míg másfelől e léthelyzet és a belőle fakadó következmények leküzdésére irányuló emberi akarat között rejlő szakadékot. A megoldást mindazonáltal egyedül csak Isten kínálja, aki megbocsátó a szeretetben, s aki újra felveszi az emberrel a kapcsolatot, amelyet teremtménye megszakított vele, s ezáltal az ítélet mellett fölcsillan az üdvösség reménye (31,31–34).

A próféták később ezáltal győzték le a nemzeti-vallásos magatartásformát, és feltörték annak korlátait.³¹ JHVH Izraelhez való egyedülálló kötődése túlhaladottá vált. A próféták hite szerint JHVH sokkal inkább minden nép sorsát irányítja. Az eszkatológikus prófécia szerint ráadásul minden nép részesül majd a végidőbeli üdvösségben.³²

A próféták üzenetük révén hozzájárultak az általuk megszólítottak közti differenciáláshoz is. A nép és a közösség két csoportra oszlott: azokra, akik szembenálltak a prófétai igehirdetéssel, és azokra, akik elfogadták azt. A nép megszólítása itt már az egyének a hitbéli válaszára való felszólításává is válik. Bár Izrael népe az, amelyet JHVH büntetése és a pusztulás fenyeget, ugyanakkor az egyének, mint a prófétai üzenet hallgatójának, ugyancsak Isten büntető ítéletével kell szembenéznie.

Az üzenet átadásához a próféták JHVH-tól kaptak megbízatást, Ő hatalmazta fel és küldte őket. Ezért gyakran beszélnek meghívásukról, hogy igazolják Istentől kapott küldetésüket (Ám 7,10; Jer 1; Ez 1–3), de „kiválasztásról” csak elvétve szólnak, s ez a kifejezés csak a későbbi szövegekben fordul elő (Jer 1,5; Iz 42,1). A kiválasztás megkérdőjeleződése egyben új kérdések megfogalmazására is készíti a prófétákat.³³ Amit a prófétáknak mint Isten megbízottainak hirdetniük kell, nem más, mint annak a valósága, hogy Isten új párbeszédet kíván kezdeni az ő népével. A próféták annak a meggyőződésüknek adnak hangot, hogy JHVH nemcsak a múltban választotta ki és ajándékozta meg a népet, hanem újra és újra ezt teszi, s még az ítélet által is üdvtörténeti cselekvése mutatkozik meg.

³¹ RAINER ALBERTZ: *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit I*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1996, 275–277.

³² JOSEF SCHREINER: Berufung und Erwählung Israels zum Heil der Völker, *BuL* 9 (1968) 94–114.

³³ HORST DIETRICH PREUSS: *Theologie des Alten Testaments II*, i. m. 73.